

De nationale wetenschapsagenda en de Geesteswetenschappen

Bijdrage aan de nationale wetenschapsagenda van het Disciplineoverleg Letteren en Geesteswetenschappen (DLG) in samenspraak met de nationale onderzoekscholen in de geesteswetenschappen

Introductie

[1] Geesteswetenschappelijk onderzoek is van vitaal belang voor de toekomst van Nederland. Geesteswetenschappers bestuderen de menselijke aspecten van allerlei verschijnselen in heden en verleden en genereren belangrijke nieuwe kennis met een diepe en intrinsieke waarde. De disciplinaire geesteswetenschappelijke onderzoeksagenda wordt daarbij in toenemende mate gecompliceerd door een interdisciplinaire agenda gericht op grote maatschappelijke en wetenschappelijke uitdagingen. Deze uitdagingen betreffen onder meer internationale conflicten, mensenrechten, ethiek, religieuze tradities, economische inclusiviteit, institutionele en bestuurlijke netwerken, sociale veerkracht, klimaatverandering, het veranderende medialandschap, identiteiten, cultureel erfgoed, taaldiversiteit, creatieve industrieën, en interacties tussen machine en mens. De inzichten die door de geesteswetenschappen worden gegenereerd zijn even waardevol als de bijdragen vanuit de natuurwetenschappelijke disciplines voor het opstellen, implementeren en evalueren van beleid en creëren van innovatieve structuren ten behoeve van onder meer het bedrijfsleven.

[2] De maatschappelijke en wetenschappelijke uitdagingen die centraal zullen komen te staan in de nationale wetenschapsagenda zullen per definitie complex zijn en alleen kunnen worden aangegaan met behulp van inzichten, methoden en perspectieven van de gehele breedte van de wetenschap. Een wetenschapssysteem dat rust op de volledige breedte van de wetenschap kan flexibel en creatief zijn en een veelheid van interdisciplinaire benaderingen mogelijk maken. Hierbij levert geesteswetenschappelijk onderzoek een essentieel perspectief. Geen van de huidige

wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen is volledig nieuw – individuen, gemeenschappen en samenlevingen hebben zich van oudsher moeten aanpassen in reactie op onder meer de zich veranderende technologie, gezondheid, klimaat en demografie. Deze en andere veranderingen hebben op hun beurt weer grote gevolgen gehad voor het persoonlijke en sociale welzijn van individuen en samenlevingen en culturen ingrijpend beïnvloed. De analyse van het verleden en het begrijpen van samenlevingen, culturen, overtuigingen en waarden zijn een kritische factor in het beantwoorden van de vraag hoe de samenleving effectief kan reageren op de veranderingen die zich in de wereld voordoen. Geesteswetenschappelijk onderzoek stelt ons in staat veranderingen te begrijpen en de toekomst vorm te geven.

[3] Het Disciplineoverleg Letteren en Geesteswetenschappen (DLG) waarin de geesteswetenschappelijke en letteren faculteiten van de Rijksuniversiteit Groningen, de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit Amsterdam, de Universiteit Leiden, de Erasmusuniversiteit Rotterdam, de Radboud Universiteit Nijmegen, de Universiteit van Tilburg, Universiteit Maastricht en de Open Universiteit samenwerken, bepleit daarom een nationale wetenschapsagenda die recht doet aan de gehele breedte van de Nederlandse wetenschap en vervolgens binnen het geesteswetenschappelijke domein aan de verschillende disciplines. Binnen het nationale onderzoeksbudget moeten er daarbij voldoende middelen zijn voor “vrij en ongebonden onderzoek”. Dit onderzoek is immers cruciaal voor de toekomst van de Nederlandse wetenschap. Dit geldt ook voor de geesteswetenschappen.

[4] Bij (vrij en ongebonden) is het van belang dat bij het beoordelen van voorstellen samenwerking tussen kennisinstellingen en publieke instellingen als musea wordt erkend als het geven van aandacht aan valorisatie en kennistoepassing. Over de rol van de geesteswetenschappen in het formuleren van de thema's binnen de Nationale Wetenschapsagenda en de daarop volgende implementatie volgt het DLG de argumenten die in een vergelijkbare discussie over Horizon 2020 zijn geformuleerd en die door minister Bussemaker zijn onderschreven.¹ Dit betekent dat geesteswetenschappers vanaf het begin betrokken moeten zijn bij ieder interdisciplinair thema van de Nationale Wetenschapsagenda, bij het formuleren van de problemen en vraagstukken, de evaluatie van onderzoeksvoorstellen en de implementatie van projecten. Het Europese voorbeeld leert daarbij dat een en ander geen eenvoudige opgave is.² Extra aandacht voor de positie van de geesteswetenschappen in de Nationale Wetenschapsagenda is daarom noodzakelijk. Daarbij citeert het DLG met instemming minister Bussemaker, die ter gelegenheid van de ondertekening van de zogeheten *Leiden Declaration* op 21 november 2014 het volgende verklaarde: “the humanities as well as the social sciences are essential in the twenty-first century. Because without imagination and awareness, we will develop no remedies or solutions for societal problems [...] The issues that we as a society are facing – for example in regard to education, poverty, the climate and security – are becoming more and more complex. This is why the solutions will have to come from multiple angles. From computer science, chemistry and medicine. But also from the philosophy, the arts and the social sciences”.³

[5] Het is daarbij niet alleen voor de geesteswetenschappen in Nederland cruciaal aansluiting te houden bij niet alleen de Europese onderzoeksagenda, maar ook met kenniscentra in Azië, Afrika, het Midden-Oosten en de Amerika's, en bij dit laatste de instelling van 'capaciteitsontwikkeling' los te laten (de oude ontwikkelingsreflex). Het gaat om nieuwsgierigheid naar wat er elders gebeurt,

¹ http://www.leru.org/files/general/LERU%20AP%2011_SSH%20Essential%20fields.pdf

² http://www.leru.org/files/publications/LERU_Roadmap_to_improve_the_position_of_ssh_research_in_the_era_and_in_horizon2020.pdf

³ <http://media.leidenuniv.nl/legacy/speech-jet-bussemaker-ocw-ssh-leiden-2014.pdf>

gedreven door de inhoud en door nationaal belang, en dus ook om strategisch-inhoudelijke samenwerking met de beste partners elders. Daarbij zullen bij veel mondiale inspanningen de *Sustainable Development Goals* de komende jaren 'framend' zijn. Vergeleken met de *Millennium Development Goals 2000-2015* zijn ze (a) breder, en met een koppeling van 'development' en 'environment' / 'climate change'; (b) sterker gericht op *equity* en 'inclusive development'; (c) mondiaal, niet alleen geldig voor 'ontwikkelingslanden'; (d) kennis-intensiever en (e) meer gedragen door het mondiale bedrijfsleven en de mondiale vakbeweging. Er zijn vele dwarsverbanden met zaken die ook in Nederland spelen: *equity*, armoede, (jeugd)werkgelegenheid, enz.

[6] Het DLG ziet de toekomst van de geesteswetenschappen in Nederland met vertrouwen tegemoet, mits echter geesteswetenschappers vanaf het begin betrokken worden bij ieder interdisciplinair thema van de Nationale Wetenschapsagenda, bij het formuleren van de problemen en vraagstukken, de evaluatie van onderzoeksvorstellen en de implementatie van projecten.

[7] Daarnaast wil het DLG in samenspraak met de nationale onderzoekscholen in de geesteswetenschappen ARCHON, Genderstudies, Huizinga Instituut, LOT, Mediëvistiek, NICA, NISIS, NOSTER, Oikos, OPG, OSK, OSL, RMeS en Wijsbegeerte, graag de volgende thema's naar voren brengen waar onder de geesteswetenschappelijke vragen voor de Nationale Wetenschapsagenda kunnen worden gerangschikt:

- **Veerkrachtige samenleving**
- **Diversiteit en Identiteit**
- **Taal en communicatie: media, verhalen en werkelijkheid**

Bij ieder thema zijn tien concrete vragen geformuleerd, die de komende jaren alle aandacht zullen krijgen van de geesteswetenschappen in Nederland.

[8] Hierbij moet nadrukkelijk worden opgemerkt dat de geesteswetenschappen in Nederland zich niet laten reduceren tot drie thema's en in totaal dertig vragen. Ook buiten de genoemde thema's wordt belangwekkend onderzoek gedaan en vele andere onderzoeksvragen worden er gesteld. De drie thema's vormen echter wel een urgente geesteswetenschappelijke agenda voor Nederland, waarbij de concrete vragen illustreren hoe geesteswetenschappers deze thema's in hun onderzoekspraktijk vorm geven.

Veerkrachtige Samenleving

"Globalisering maakt samenlevingen kwetsbaar voor snelle veranderingen en nieuwe dreigingen. Vraagstukken ver weg, van klimaatopwarming en besmettelijke ziekten tot en met geweldsconflicten en computercriminaliteit, dringen via talloze verbindingen snel door in ieders leven. Elkaar opvolgende innovaties bieden nieuwe oplossingen, maar zorgen ook voor nieuwe problemen".⁴ Iedereen zal deze schets van de wereld waarin wij leven herkennen. Samenlevingen zullen deze wereldwijde veranderingen veerkrachtig moeten opvangen. Hierbij kunnen inzichten uit geesteswetenschappelijk onderzoek samenlevingen helpen dit daadwerkelijk te doen. Geesteswetenschappelijk onderzoek is essentieel om de veerkracht van een samenleving te

⁴ *Uitdagingen voor Nederlandse Wetenschap en Maatschappij* (NWO)

bevorderen. Daarbij kunnen inzichten uit verre verledens behulpzaam zijn, bijvoorbeeld om de vraag te kunnen beantwoorden hoe interactie en uitwisseling tot sociale complexiteit kan leiden of op welke wijze mensen omgaan met innovatie. Ook kunnen de geesteswetenschappen inzicht bieden in de wijze waarop de ervaringen van burgers kunnen worden ingezet bij het ontwerp van een inclusieve en solidaire samenleving of in de vraag op welke wijze de veerkracht van een samenleving kan worden bedreigd door samenzweringstheorieën.

De volgende vragen zullen de komende jaren centraal staan met betrekking tot het thema veerkrachtige samenleving:

1. Hoe leidt interactie en uitwisseling in het verleden tot sociale complexiteit?

Menselijke samenlevingen, van eenvoudig tot complex, delen kennis en vaardigheden. Waarom kunnen we dit sociale, religieuze en economische proces als een basis voor cultuur beschouwen? Het interesse in netwerken van materiele cultuur die opgebouwd, onderhouden en doorbroken worden rondom individuen, machtscentra of sociale verbanden zijn een fundamenteel interesse vanuit een interdisciplinaire focus. In dit interessegebied spelen archeologie, materiële cultuurstudies, filosofie van technologie, historische taalkunde, antropologie en economie allemaal een rol. Nauw verbonden met deze vraag is ook de oorsprong en ontwikkeling van sociale ongelijkheid en politieke hiërarchie en de daaruit voortkomende deelvraag of er algemene principes te herkennen zijn die de dynamiek van menselijke samenlevingsvormen bepalen. De zoektocht hiernaar kent een interdisciplinaire focus waarbij archeologie, filologie, antropologie en politieke geschiedenis samenkomen.

Kernwoorden: complexiteit, cultuur

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

2. Welke vormen van globale cultuuroverdracht en -transformatie hebben door de geschiedenis heen geleid tot convergentie, homogenisering en verlies aan variatie, en welke genereren juist grotere diversiteit en/of conflict?

Recente processen van globalisering hebben geleid tot het besef dat mensen altijd over grote afstanden hebben gecommuniceerd, van het verspreiden van onze voorouders vanuit het Afrikaanse continent tot aan de hedendaagse *high-speed finance* die de hele wereld in een crisis stort. Globalisering betekent convergentie én divergentie: aan de ene kant zien we vandaag de dag globale homogenisering, het ontstaan van internationale instituties en conflictbeheersing, en verlies aan culturele diversiteit, maar aan de andere kant leidt dat zelfs in een klein land als Nederland tot grotere differentiatie en meer conflict (met Friezen, tegenstanders van Zwarte Piet, of moslims), laat staan op wereldschaal. Multidisciplinair onderzoek naar talen en culturen, sociale verhoudingen en materiële cultuur in heden en verleden laat steeds vaker zien dat Westerse modellen op wereldschaal niet langer als het enige eindpunt en oplossing worden gezien, en dat in de wereldgeschiedenis slechts op korte termijn hebben gedaan. Als een multipolair globaal perspectief op sociale en culturele verschillen al noodzakelijk is voor de interpretatie van stemgedrag in de Haagse Schilderswijk, geldt dat nog veel harder voor het begrijpen van de menselijke geschiedenis vóórdat Nederland zelfs maar bewoonbaar was. De wetenschappelijke modellen daarvoor zijn echter onderontwikkeld door de lange nadruk op het Westen als model.

Kernwoorden: globalisering, convergentie, divergentie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

3. Hoe heeft de ruimte de menselijke geschiedenis beïnvloed?

Alle menselijke activiteiten kennen een ruimtelijk aspect, want mensen reizen, verhuizen, handelen, stichten steden, en beïnvloeden de plaats waar zij wonen. Er is een voortdurende wisselwerking tussen dichtbij en veraf, tussen rijke en arme regio's, tussen steden en platteland, tussen de natuur en de bebouwde omgeving. Hoe zijn mensen in de loop der eeuwen omgegaan met deze ruimtelijke verschillen, en welke culturele betekenis hebben regio's daardoor gekregen? Hoe gaan mensen om met de verandering van hun woonomgeving, bijvoorbeeld als deze verschuift van een plek in het centrum naar een plek in de periferie of andersom? Waarom vinden wij ruimte zo belangrijk voor ons doen en laten?

Kernwoorden: ruimte, woonomgeving

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

4. Wat is de sociale en economische waarde van het creatieve proces?

De creatieve industrie vervult een belangrijke rol binnen de economie en maatschappij. Dutch Design is zo'n ambassadeur van de Nederlandse cultuur. Voordat deze naam in zwang raakte had Nederland al een rijke traditie van creatief ontwerp, bijvoorbeeld op het gebied van kunst(nijverheid), interieurontwerp, architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Dit erfgoed draagt verschillende sociale, politieke en economische waarden in zich. De creatieve methoden waarmee dit erfgoed tot stand gekomen is, helpen bij het vormgeven en beïnvloeden van gedrag en de manier waarop mensen leven en werken. De waarde die creatie op die wijze realiseert is uniek. Het begrip van processen die daarin een rol spelen, het belang van de juiste competenties en de relevantie van juiste methodieken is vooralsnog echter weinig onderzocht. Wanneer de sector die 'waarde van creatie' wil vergroten en als een sterk punt wil blijven uitspelen, is het van groot belang de kennisbasis die daarvoor nodig is te versterken, om deze waarde te laten beklijven bij nieuwe generaties 'creatievelingen' en daardoor tot opschaling te komen. Dat kan door de vraag op verschillende niveaus af te bakenen, b.v. per persoon, per periode, of per gebied. Universitair onderzoek gaat hier hand in hand met onderzoek aan culturele instellingen, waaronder musea.

Kernwoorden: creativiteit, design, architectuur

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Competitiveness

5. Innovatie: waar blijft de mens?

Onze maatschappij hecht grote waarde aan innovatie. Die komt voor een belangrijk deel voort uit techniek, en uit medische en natuurwetenschappelijke vondsten. Er is sprake van technologisering, robotisering, digitalisering, wij zijn tot nieuwe dingen in staat door nieuwe kennis van het allerkleinste en het allergrootste. Maar hoe zit het met de menselijke maat? Hoe gaan mensen om

met vernieuwing? Hoe kunnen zij die een plaats geven in hun wereld? Hoe verhouden innovatie en ethiek zich tot elkaar? Hoe verhoudt zich de drang tot vernieuwing tot een fenomeen als nostalgie? Innovatie kan ook breder worden gezien: vernieuwingen vinden ook plaats in kunst en literatuur, in politiek en religie. Ook voor al die terreinen geldt de vraag hoe de mens zich tot het nieuwe verhoudt. Hoe praten en denken wij over 'nieuwigheid', hoe begrijpen we die en geven we die een plaats? Bovendien is vernieuwing zelf niet iets nieuws: het fenomeen dat de mens zich een houding moet bepalen tegenover het nieuwe is van alle tijden en ook deze historische dimensie moet bij het onderzoek betrokken worden. Kortom: wat zijn de menselijke en sociale aspecten van innovatie en hoe creëren we een maatschappij die vernieuwt maar tegelijkertijd haar eigen waarden in stand houdt.

Kernwoorden: innovatie, ethiek, nostalgie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

6. Wat zijn passende begrippen van religie en seculariteit om de huidige verschijningsvormen van religie en de vragen die dit oproept in sterk gesecculariseerde samenlevingen zoals Nederland te beschrijven en te interpreteren?

Religie is snel van plaats, kleur en betekenis veranderd in moderne samenlevingen en is op nieuwe manieren zichtbaar en van publieke invloed en betekenis. Terwijl gevestigde, traditionele vormen van christendom de laatste decennia zeer aan verandering onderhevig zijn, maken in de hedendaagse, post-seculiere samenleving via migratie, globalisering en nieuwe media ook Islam, nieuwe vormen van christendom en nieuwe vormen van spiritualiteit deel uit van het veelkleurig religieuze palet. Er is in Nederland echter onvoldoende maatschappelijke en wetenschappelijke kennis aanwezig om het veranderende karakter, de veranderende rol en de sociale en politieke impact van religie te kunnen duiden. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door een overwegend moderne focus op religie als geloofssysteem waarbij (empirische) kennis van geleefde religie in haar materiële, institutionele en rituele verschijningsvormen naar de achtergrond verdwijnt. Anderzijds is er in Nederland slechts geringe aandacht voor religie in het onderwijs. Het gevolg van deze maatschappelijke en wetenschappelijke kennislacune is collectief onbegrip en verwarring ten opzichte van religie. Hoe kan een post-seculiere epistemologie en methodologie ontwikkeld worden die bijdraagt aan het reconceptualiseren van religie en seculariteit? Hoe kan dergelijke kennis een bijdrage leveren aan het formuleren van de voorwaarden voor religieus en seculier burgerschap in een snel veranderende, gedigitaliseerde samenleving?

Kernwoorden: religie, islam, christendom, spiritualiteit, seculariteit, burgerschap

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

7. Hoe kunnen we de ervaringen van burgers inzetten bij het ontwerp van een inclusieve en solidaire samenleving?

Om te weten welke factoren sociale gelijkheid bevorderen is het nodig om perspectieven op in- en uitsluiting van nieuwkomers (outcasts zowel als sociale stijgers) te onderzoeken en aandacht te besteden aan de kaders waarbinnen zij positieve en negatieve ervaringen articuleren, verbeelden en delen. Analyse van de wisselwerking tussen verwoording (interviews, fictie, non fictie, journalistiek, egodocumenten, sociale media, memoires) en visualisering (fotografie, film, artistieke en social media, instagram, youtube) van ervaringen en van de manier waarop die gedeeld en verspreid worden, kan beter zicht op processen van tweedeling en uitsluiting opleveren. Dit onderzoek, dat kan worden uitgevoerd met maatschappelijke partners als FOAM, Oxfam/Novib, ATRIA, Centraal Museum Utrecht, BAK, CASCO, omvat dataverzameling en analyse van (a) zowel 'succesverhalen' (de geëmancipeerde vrouw, de immigrant die het maakt als kosmopoliet, de transgender die zich geaccepteerd voelt) als de haperingen in het systeem (de ontmoedigde remigrant, de carrièrevrouw die aan mantelzorg ten onder gaat, mensen die stranden in de tweedeling der seksen), (b) zowel contemporaine als historische tijdvakken (ruimere visie, profiteren van historische kennis), (c) zowel gelijkheid binnen een staat (juridische gelijkheid, economische zelfstandigheid) als de vorming van informele gemeenschappen (rond bijvoorbeeld levensstijl, seksualiteit, nationaliteit, religie) en (d) de wijze waarop ervaringen worden gemedieerd.

Kernwoorden: uitsluiting, tweedeling, nieuwkomers

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

8. Welke bijdrage leveren kunst en literatuur aan de verwerking van collectieve trauma's?

Collectieve trauma's vragen om collectieve verwerking. Zulke trauma's kunnen ontstaan door grote natuurrampen als aardbevingen of (zoals in Nederland telkens weer) watersnoden, maar ook een menselijke oorsprong hebben zoals oorlog en bezetting of -- misschien het moeilijkst te verwerken, omdat de schuld niet aan een buitenlandse vijand kan worden toegewezen -- interne conflicten, vervolgingen, burgeroorlogen. Het maken van een nieuw begin vraagt natuurlijk om politieke maatregelen en fysieke wederopbouw, maar kan niet slagen zonder de vormgeving van de herinnering aan het traumatisch verleden door verhalen verteld in diverse media, waarbij het niet alleen gaat om monumenten en rituelen, maar ook om literatuur en kunst, van tempelreliëfs tot films en televisieseries, en van epen en tragedies tot romans. Telkens weer blijkt de kracht van kunst en verhalen om trauma's bespreekbaar en het vreemde eigen en invoelbaar te maken. De processen die hierachter schuilen verdienen de aandacht van letterkundigen, taalkundigen, kunsthistorici, mediaspecialisten en psychologen.

Kernwoorden: verwerking, trauma, monumenten, rituelen, kunst

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC1: Gezondheid, welzijn en demografische veranderingen

Conferentie: Science for Society

9. Hoe werken samenzweringstheorieën? En wat maakt ze zo verleidelijk?

Van de romans van Dan Brown en tv-series zoals de X-Files tot 9/11 en de moord op Pim Fortuyn: samenzweringstheorieën en complotdenken spelen tegenwoordig een belangrijke rol in de manier waarop mensen historische en politieke gebeurtenissen verklaren of tegen de bevindingen van 'officiële' vormen van wetenschap aankijken. De relevantie van onderzoek naar het tot stand komen en de verspreiding van samenzweringstheorieën wordt al langer onderkend. Wat tot nu toe ontbreekt is echter een interdisciplinaire benadering die psychologische en cognitieve vraagstellingen (bijv. omtrent concepten zoals *need for cognitive closure* of de *fundamental attribution error*) verbindt met cultuurwetenschappelijke en discoursanalytische vormen van onderzoek (bijv. naar complot-denken als reactie op ervaringen van onzekerheid in moderne maatschappijen of als resultaat van de massale verspreiding van bepaalde denkstijlen en verhaalvormen via internet). Samen met andere disciplines zoals mediastudies, psychologie en neuro- en cognitiewetenschap kan de cultuurwetenschappelijk en narratologisch geïnspireerde literatuurwetenschap een belangrijke rol spelen in het onderzoek naar de oorzaken die het bedenken en verspreiden van samenzweringstheorieën zo enorm verleidelijk maken: juist nu en juist op de doordringende manier waarop we dat in de hedendaagse maatschappij zien gebeuren.

Kernwoorden: samenzweringstheorieën, cognitie, literatuur, communicatie, verbeelding.

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC7: Veilige samenleving

Conferentie: Science for Society

10. Wat maakt een politieke institutie legitiem?

De politiek ligt nu al geruime tijd onder vuur. Overall kan de klacht worden gehoord dat er een kloof is tussen de politiek en de bevolking, zowel nationaal als Europees. De cruciale vraag die ten grondslag ligt aan deze kloof is: wat geeft een regering het recht om te regeren? Deze vraag heeft duidelijk normatieve aspecten: wat precies volgt er uit het recht om te regeren? Wat geeft een regering zijn autoriteit? Wat is autoriteit eigenlijk? Is macht daarin essentieel? Hoe moeten we onderscheid maken tussen *de iure* en *de facto* autoriteit? Wat maakt autoriteiten legitiem? Daarnaast zijn belangrijke empirische overwegingen relevant voor deze vraag: is er een brede acceptatie onder de bevolking dat de regering legitiem is? Het accepteren van de legitimiteit van een politiek systeem hangt af van de vraag hoe effectief het politiek bestuur en de politieke instituties zoals regeringen, parlementen en politieke partijen, functioneren. De legitimiteit van een politiek systeem hangt echter net zozeer af van identiteiten, een praktijk van burgerschap en een gevoel van identiteit en betrokkenheid onder de mensen. Instituties en identiteiten kunnen samenvallen en elkaar versterken, maar er zal altijd een zekere spanning zijn.

Kernwoorden: politiek, legitimiteit, autoriteit, macht, instituties, burgerschap

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

Diversiteit en Identiteit

De globaliserende wereld wordt onder meer gekarakteriseerd door massamigratie en toenemende interactie van personen afkomstig uit verschillende culturen. In deze wereld is 'diversiteit' een centraal begrip in het denken over de menselijke samenleving. Diversiteit heeft daarbij betekenis, consequenties en waarde voor zowel individuen als de completere samenleving. Hierbij zien sommigen 'diversiteit' als motor van identiteitsvorming, innovatie en sociale vooruitgang, terwijl anderen 'diversiteit' eerder beschouwen als een gevaar voor sociale, economische en culturele stabiliteit. Hoe dit ook zij, denken over diversiteit leidt vaak tot een grotere belangstelling voor het eigen culturele erfgoed, maar kan ook resulteren in xenofobie, discriminatie of racisme.

Ondanks het grote belang van diversiteit voor de hedendaagse samenleving, weten we nog verrassend weinig over de wijze waarop diversiteit en zijn tegenhanger homogeniteit het functioneren bepalen van sociale instituties, zowel in het verre verleden als in het heden. Diversiteit is daarbij geen eenvoudig concept. Enerzijds is immers duidelijk dat personen of sociale verbanden altijd van elkaar verschillen en verschillend zijn geweest, genetisch, linguïstisch, cultureel, sociaal, economisch of religieus, anderzijds zijn er krachten die lokale talen ten gunste van bovenlokale talen laten verdwijnen, wereldreligies en grotere economische en politieke eenheden laten ontstaan. Steeds is er sprake van ontwikkelingen die ingrijpende gevolgen hebben voor identiteiten van personen en grotere sociale verbanden.

Het thema diversiteit en identiteit zal vanuit verschillende geesteswetenschappelijke disciplines worden bestudeerd, waarbij vragen gesteld zullen worden als welke rol taal kan en moet taal bij de duurzame ontwikkeling van onze multiculturele (en dus meertalige) samenleving, welke de invloed van de migratie van kunstwerken, kunstenaars en hun ideeën op de ontwikkeling van de culturele identiteit van personen en steden is of wat is de duurzame culturele betekenis van religieus erfgoed in seculier Nederland.

1. Welke rol kan en moet taal spelen bij de duurzame ontwikkeling van onze multiculturele (en dus meertalige) samenleving?

Zonder taal zou ons leven er heel anders uitzien: geen gesprekken, geen sms'jes, geen krant, gewoon geen verbale communicatie. Taal laat ons op hoog cognitief niveau functioneren en is de sleutel tot succesvolle maatschappelijke participatie. Met de grote diversiteit aan talen en taalgebruikers in onze multiculturele samenleving moeten we daarom investeren in onderzoek naar de toekomst van onze meertalige samenleving. Meertaligheid roept daarbij veel vragen op over de relatie van onze hersenen en cognitie met taal en taalvaardigheid; dit plaatst ook de relatie tussen de geesteswetenschappen en de natuur- en gedragswetenschappen in een nieuw perspectief. Daarnaast houdt meertaligheid verband met allerlei belangrijke maatschappelijke vraagstukken rondom een eerlijke, veilige en insluitende samenleving; dit plaatst ook de relatie tussen geesteswetenschappen en maatschappijwetenschappen in een nieuw perspectief. Hoe vangen we bijvoorbeeld nieuwkomers in Nederland op in ons schoolsysteem? Hoe kunnen we taalachterstand voorkomen? En hoe zorgen we voor een vroege diagnostiek van taalontwikkelingsproblemen? We hebben breed en interdisciplinair onderzoek naar taal, taalgebruik en taalverwerving nodig om kinderen en volwassenen een optimale leeromgeving te bieden, en om met alle variatie in leerprofielen een jeugdzorg- en onderwijssysteem op te zetten dat iedere burger (Nederlandstalig, anderstalig of meertalig) uit elk milieu eerlijke toekomstkansen biedt.

Kernwoorden: Multicultureel, Meertaligheid, Diversiteit, Hersenen, Cognitie, Schoolsysteem, Taalachterstand, Taalverwerving

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

2. Hoe legitimeren verschillende actoren in de Nederlandse samenleving begrenzingen van sociale en culturele diversiteit?

Heeft iedereen in Nederland recht op bed, bad en brood, ongeacht juridische status? Helpen vrouwenquota op de arbeidsmarkt of gaan ze emancipatie juist tegen? Zijn hoofdzoekjes een teken van diversiteit of juist een gevaar voor een tolerante samenleving? Nederland worstelt met de spanning tussen het gelijk behandelen en de feitelijke diversiteit van burgers. Hoe die spanning tussen gelijkheid en diversiteit van burgers kan en moet worden vormgegeven is een belangrijke vraag voor een open en democratische samenleving. In onze democratie gaan we ervan uit dat de meerderheid de belangen en rechten van minderheden respecteert. De gelijkheid die een democratie nastreeft bestaat dus voor een groot deel uit het tolereren van verschil. Toch wil iedere samenleving ook sociale cohesie en formuleert normen om dit te bewerkstelligen. Tot welke vormen van in- en uitsluiting leidt dit? Oftewel, hoeveel verschil kan een samenleving aan? Dit onderzoek wordt uitgevoerd door een coalitie van Geesteswetenschappers, Juristen, Antropologen en een consortium van maatschappelijke partners (Oxfam/Novib, Amnesty International, Castrum Peregrini, ATRIA, Mira Media, College Rechten van de Mens)

Kernwoorden: diversiteit, democratie, gelijkheid, tolerantie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

3. In welke termen zien Nederlanders hun vermeende “volksaard”, welke constanten en tegenstrijdigheden zijn daarbij in het spel, en hoe is dit zelfbeeld in de loop der eeuwen veranderd?

Bestaand onderzoek naar het Nederlandse zelfbeeld heeft een aantal stereotiepe eigenschappen in kaart gebracht en geeft bovendien aan dat deze aan korte- en lange-termijnschommelingen onderhevig zijn. Aan de hand van grootschalige tekstcorpora uit gepubliceerde (dus breed circulerende) literatuur en vertogend proza uit de afgelopen eeuwen, en met behulp van narratologisch-retorische *taggings* kan een “big data” analyse van “het Nederlandse zelfdiscours” worden ondernomen, en worden ingezet in het ideeënhistorische onderzoek naar het Nederlands nationaal gevoel van ca. 1700 tot heden. Contrasteringen met diverse buitenlandse tegenhangers hoort hier ook bij. Dit onderzoek naar de retoriek van nationaal discours kan voor het wereldwijde nationalisme-onderzoek richtingwijzend zijn.

Kernwoorden: volksaard, nationalisme

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

4. Wat is de invloed van de migratie van kunstwerken, kunstenaars en hun ideeën op de ontwikkeling van de culturele identiteit van personen en steden?

In het internationale debat binnen kunst-, architectuurgeschiedenis en visual studies, alsook in de (transnationale/mondiale) kunst, is de vraag naar wat 'eigen' is en wat 'vreemd' actueler dan ooit. Hetzelfde geldt voor de discussies die in de kunst- en museumwereld en in de media worden gevoerd. Om greep te krijgen op de hedendaagse discussie is het van belang om deze kwestie zowel in internationale context als in historisch perspectief te bezien. Het denken over wie en wat we zijn als mens, ons zelfbeeld, ons beeld over wat onze cultuur en onze waarden inhouden, en hoe we onze leefomgeving vormgeven, worden al eeuwenlang in belangrijke mate bepaald door de noties van 'zelf' en 'ander', en evenzeer door invloeden van binnenuit als van buitenaf. Er is veel aandacht voor de migratie van kunstenaars uit Nederland / Lage Landen naar Italië (b.v. aan het KNIR en NIKI), maar dit migratievraagstuk moet nu worden uitgebreid naar andere, met name niet-Westerse gebieden. (Kunst)historici, cultuurfilosofen, antropologen, literatuurwetenschappers en linguïsten werken samen in onderzoek naar de effecten die wereldwijde mobiliteit heeft gehad op de ontwikkeling van de beeldende kunst, beeldcultuur, vormgeving en architectuur. Universitair onderzoek gaat hier hand in hand met onderzoek aan culturele instellingen, waaronder musea.

Kernwoorden: kunst, identiteit, migratie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

5. Wat is in de huidige beeldcultuur de invloed van kunst en architectuur op de ontwikkeling van culturele identiteit?

De beeldcultuur wordt omschreven als een maatschappelijke ontwikkeling waarbij visuele beelden een indringende rol spelen in communicatieve situaties. De beeldcultuur bestaat al jaren maar versnelt nu door nieuwe technologische mogelijkheden. Beelden die communicatie tot stand brengen zijn schatplichtig aan communicatiepatronen (en hun implicaties) van (historische) kunst en architectuur. De wens om te begrijpen hoe het kunstwerk of ruimtelijk ontwerp binnen de beeldcultuur functioneert, veronderstelt inzicht in het veranderende kunstbegrip, maar ook in de verschillende vormen van intermedialiteit, mediatie, canonvorming (b.v. bij tentoonstellingen en erfgoedbeleid) en institutionalisering. Interdisciplinair onderzoek naar de omgang met het beeld en de rol die veranderende media wereldwijd in een veranderende samenleving met een uitgesproken beeldcultuur spelen, is van belang om het proces van identiteitsvorming te doorgronden. Universitair onderzoek gaat hier hand in hand met onderzoek aan culturele instellingen, waaronder musea.

Kernwoorden: beeldcultuur, intermedialiteit, mediatie, canonvorming

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

6. Wat is de rol van toerisme in de manier waarop een maatschappij omgaat met cultureel erfgoed, herinnering en identiteit?

Toerisme is niet meer weg te denken uit onze hedendaagse, geglobaliseerde samenleving. De manier waarop we onszelf presenteren aan de buitenstaander of toerist, is ook mee bepalend voor onze

eigen identiteit. Hoe we ons cultureel erfgoed vorm geven, zegt iets over onze omgang met het verleden en de herinneringen daaraan. Onderzoek naar toerisme staat toe om na te gaan hoe identiteit zich per definitie in een transnationaal kader ontwikkelt, en hoe cultureel erfgoed en herinnering ook een interculturele dimensie impliceren. De geesteswetenschappen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de studie naar de impact van toerisme op onze hedendaagse samenleving: het is immers van belang om niet alleen harde feiten rond toerisme te bestuderen, maar ook om te kijken wat de ethische en culturele gevolgen ervan zijn. Op welke manier verbeelden wij ons –in de literatuur, film, schilderkunst enz.- de impact van toerisme op onze maatschappij? Hoe biedt de cultuur ons een uniek forum om na te denken over onze eigen identiteit, ons verleden, ons erfgoed in relatie tot de toerist, die wij tenslotte allemaal zijn?

Kernwoorden: toerisme, erfgoed, identiteit, globalisering.

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

7. Wat is de duurzame culturele betekenis van religieus erfgoed in seculier Nederland?

De Nederlandse cultuur heeft zich afgewend van geïnstitutionaliseerde vormen van religie. Toch zijn er vanuit het verleden tal van religieuze invloeden aanwijsbaar. Overal in het land zijn kerkgebouwen te vinden, vaak hergebruikt in een nieuwe functie. Musea herbergen vele kunstschaten die hun betekenis ontleen aan religieuze verhalen en gebruiken. En in de Nederlandse taal en literatuur komen tot op de huidige dag Bijbelse uitdrukkingen en verhalen voor die bepalend zijn voor de betekenis van hetgeen gezegd of geschreven wordt. Bij deze vraag gaat het om de wijze waarop het overwegend seculiere Nederland omgaat met religieus erfgoed. Heeft het gesecculariseerde Nederland een culturele strategie om om te gaan met religieus erfgoed? Welke elementen uit dat religieuze erfgoed blijken een duurzame culturele betekenis te (kunnen) hebben? Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen te stellen: 1. Hoe ziet het religieuze erfgoed van Nederland eruit? 2. Welke consequenties heeft de secularisatie voor de wijze waarop Nederland met religieus erfgoed omgaat? 3. Welke consequenties heeft religieuze pluriformiteit voor de vraag wat als religieus erfgoed gezien en gewaardeerd wordt? 4. Zijn er in de huidige Nederlandse cultuur ontwikkelingen waarneembaar waarin religieus erfgoed op een nieuwe manier geïnterpreteerd en geïntegreerd wordt?

Kernwoorden: religie, erfgoed, kerken, secularisatie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

8. Hoe hebben immigranten in Nederland hun aankomst en vestiging in deze samenleving zelf beleefd en ervaren? Welke aankomstverhalen circuleren in hun gezinnen en families?

Sinds de aankomst van de “gastarbeiders” is Nederland een immigratieland geworden. De “cultural memory” van de immigranten en hun (klein-)kinderen houdt nu nog, maar over enkele decennia waarschijnlijk niet meer, hun gewaarwordingen levend. Dit te operationaliseren tot een grootschalig

verhalenarchief, zowel in audioformaat als getranscribeerd en getagd, biedt toekomstig onderzoek een uniek onderzoekscorpus dat met behulp van de methodiek van de cultural memory studies en de *oral history*, en met behulp van digitale *tagging* op narratieve thema's een rijk beeld van de wording van een immigratiemaatschappij "van binnenuit", d.w.z. vanuit het perspectief van de nieuwkomers. Dit zal een sprong voorwaarts vormen in verhouding tot eerder sociaalhistorisch werk, c.q. partiële, en vaak anekdotische, steekproeven over dit onderwerp.

Kernwoorden: gastarbeiders, migratie, aankomstverhalen

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

9. Waarom is het vluchtelingenprobleem zo moeilijk op te lossen?

Al bijna een eeuw proberen Europese landen samen te werken op het gebied van het reguleren van vluchtelingenmigratie (beginnend met de grote vluchtelingenmigratie van de Eerste Wereldoorlog). Het belang van die samenwerking wordt steeds sterker onderschreven, het reguleren van (vluchtelingen)migratie is toetssteen van het proces van bestuurlijke Europeanisering, en het vluchtelingenprobleem is een van de heetste politieke en humanitaire hangijzers van dit moment. De vraag is waarom, in het licht van het lange voortraject en het overduidelijke en door velen onderschreven belang, de samenwerking faalt.

Kernwoorden: vluchtelingen, migratie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

10. Welke nieuwe vormen van burgerschap en sociale cohesie en conflict ontwikkelen zich in Azië?

Met de steeds snellere mondialisering en de verschuiving van de machtsbalans van Noord-Amerika en Europa naar Azië verandert ook de wereldorde. Snelle, omvangrijke en ingrijpende veranderingen die de hele wereld raken vinden vooral in Azië plaats. Vertrouwde referentiekaders zijn niet meer van toepassing; vanuit een Nederlandse en Westerse optiek lijkt het er vaak op of we de greep op de veranderingen in de wereld hebben verloren. Onder invloed van de veranderingen in Azië ontstaan er aldaar nieuwe vormen van diversiteit. Mobiliteit en verstedelijking brengen steeds meer mensen van verschillende achtergronden bij elkaar. Daarnaast zijn er groeperingen, organisaties en regio's die niet of nauwelijks nog passen in de gevestigde orde van naties. Sommige hiervan zijn min of meer conventionele onafhankelijkheidsbewegingen die streven naar een eigen bestaan als natie, anderen eisen een grote mate van autonomie of zelfs onafhankelijkheid binnen een slechts nominaal staatsverband, een enkele staat (Noord-Korea) volhardt in isolatie en erkent de internationale orde niet, terwijl weer een andere (Islamitische Staat) zich zelfs volledig buiten het raamwerk van de natiestaat plaatst. Dit stelt ons voor de vraag welke nieuwe vormen van burgerschap en sociale cohesie en conflict zich in Azië ontwikkelen?

Kernwoorden: Azië, diversiteit, burgerschap

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Taal en communicatie: media, verhalen en werkelijkheid

Informatiestromen, communicatie en media spelen in de menselijke samenleving een essentiële rol, zowel in heden als verleden. Taal is de sleutel tot succesvolle maatschappelijke participatie. De rol en de doelstellingen van taal en taaluitingen zijn daarbij uiterst divers, evenals de daarbij gehanteerde media. Verandering in de samenleving hangen samen met veranderingen in taal, taalgebruik en communicatie(wijze). Door deze te bestuderen leveren we en bijdragen aan de samenleving van morgen.

De volgende vragen zullen de komende jaren centraal staan met betrekking tot het thema Taal en communicatie: media, verhalen en werkelijkheid:

1. Wat kunnen we leren van het proces van ‘verschriftelijking’ van informatie in de Middeleeuwen in het tijdperk van de digitale revolutie, waarin kennis meer en meer slechts digitaal wordt vastgelegd en daarmee vluchtig(er), veranderlijker en ongrijpbaarder wordt?

Zonder het vermogen tot het uitdrukken van gevoelens, verlangens en opinies is een schepsel geen volwaardig mens. Communicatie is een voorwaarde voor het verspreiden en gebruiken van kennis door netwerken op te zetten van goed geïnformeerde mensen. Men zou zelfs kunnen stellen dat zij de kritische factor is voor veranderingen op ieder vlak. Dit impliceert dat een complexe sociale ordening, die gebaseerd is op intensieve communicatie, onmogelijk is zonder geletterdheid. Onze moderne samenleving heeft in vele opzichten haar wortels in de Middeleeuwen. Dat valt te verklaren uit het feit dat het proces van verschriftelijking in bestuur en beleid maar ook in cultuur, wetenschap en handel zich toen voltrok. Uitvindingen als de codex, d.w.z. het boek, het gebruik van leestekens en ook ‘stillezen’ zorgden voor een grootschalige alfabetisering. De uitvinding van de boekdrukkunst in de vijftiende eeuw versnelde dit proces dat toen al enkele eeuwen bezig was. De vraag is wat het steeds vluchtiger worden van informatie, nu die sinds ongeveer twee decennia hoe langer hoe minder wordt vastgelegd op bladen papier, gaat betekenen voor de totstandkoming en doorwerking van kennis en daarmee voor de cohesie van de samenleving?

Kernwoorden: communicatie, verschriftelijking, cohesie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

2. Wat doen nieuwe media met de samenleving?

Het is duidelijk dat de komst van de massamedia in de 19de eeuw van grote impact is geweest op de samenleving. Ze zorgden voor snellere verspreiding van informatie, daardoor ook voor een meer democratische toegang tot kennis, maar veranderden ook traditionele structuren. Op dit moment zijn we getuige van de razendsnelle veranderingen die door de komst van de digitale media in gang zijn gezet. Maar deze roepen ook vele vragen op: zorgen ze voor meer cohesie of juist voor een grotere versplintering van maatschappelijke processen? Zorgen ze voor meer diversiteit of sluiten mensen zich meer op in hun niches? Wat is de waarde van kennis nu de verhouding tussen

professionals en het publiek verandert? Hoe verschuiven de grenzen tussen de publieke sfeer en de privésfeer? Geven de digitale media ons meer controle of worden we steeds meer gecontroleerd?

Kernwoorden: massamedia

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

3. Welke toekomst heeft de journalistiek?

De journalistiek is als beroep en bedrijfstak van wezenlijk belang voor het effectief functioneren van de parlementaire democratie, met name in haar rol als onafhankelijke waakhond en controleur op de macht. Journalisten en wetenschappers zijn het er over eens dat de journalistiek in langdurige crisis is geraakt - zowel op economisch gebied (snel dalende advertentie-inkomsten, vergrijzing leden en abonnees) als op vertrouwensgebied. Wat zijn de dominante ontwikkelingen binnen en buiten het nieuwsbedrijf, hoe gaat de journalistiek om met alle uitdagingen, wat is de impact van alle veranderprocessen op het vak, de inhoud, en zowel de betekenis van als het gebruik van nieuws?

Kernwoorden: journalistiek, macht, democratie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

4. Het internet als echte wereld, hoe gaan we daar mee om?

Kinderen die 'digitally native' zijn, zijn inmiddels twintigers. De *digital divide* tussen ouderen en jongeren is daarmee een feit. Het gegeven dat we 'always on' zijn (via nieuwe media voortdurend in verbinding staan met anderen) verandert onze identiteit maar ook onze wensen en behoeftes. We hebben behoefte aan 'intimate technologies', waarin nieuwe technologieën meer en meer samenvallen met ons persoonlijke leven. Dit vraagt om kennis over de menselijke aspecten van communicatie - voorbij wat praktisch haalbaar is vanuit technologisch oogpunt. Agressie, uitsluiting en criminaliteit vinden nieuwe uitlaatkleppen op sociale media. Laten we het allemaal maar gebeuren? Grenzen tussen landen en culturele groepen verdwijnen of worden opnieuw getrokken. Hoe moeten we omgaan met het verschil tussen privé en publiek, in een wereld waarin het privé domein publiek is geworden? Hoe vinden we waardevolle en betrouwbare informatie op een internet waarin iedereen vrijelijk zijn bijdragen kan plaatsen? En wat doet het internet als echte leven met ons als deelnemers aan democratische samenleving? Wat zijn democratie en goed burgerschap voor ons nog meer dan het volgen van mediahypes over politici en het invullen van een stemhulp?

Kernwoorden: internet, communicatie, democratie, burgerschap, mediahypes

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

5. Wat is de invloed van sociale media en andere nieuwe communicatievormen op de kwaliteit van het morele en politieke debat en van de maatschappelijke besluitvorming?

Vanouds worden zorgvuldige en kwalitatief hoogstaande vormen van morele en politieke reflectie, debat en besluitvorming geassocieerd met het nemen van tijd. De communicatiekanalen voor politieke meningsvorming onder burgers én politici zijn vandaag de dag echter heel anders ingericht dan vroeger. Snelheid en door technologie gemedieerde communicatie zijn daarbij sterk bepalend. Het is voor vrijwel iedereen mogelijk geworden om direct en voor een groot publiek te reageren op morele en politieke standpunten van zaken, incidenten, discussies, en dit kan zonder van achter de computer vandaan te komen. De vraag is welke invloed de enorme toename van zeer snelle reacties via sociale media en andere vormen van nieuwe communicatie, op het politieke en morele debat en op de maatschappelijke besluitvorming hebben. Zijn ze een zegen omdat we eindelijk af zijn van langdurige en door elites bepaalde, weinig transparante processen van publieke meningsvorming, of zijn ze een bedreiging omdat ze door hun onmiddellijkheid anonimiteit, en gebrek aan procedurele inbedding de oude angst voor de tirannie van de meerderheid reëel maken? Politieke wetenschap, media-studies en historisch en politiek-filosofisch onderzoek zijn nodig om deze vraag te beantwoorden.

Kernwoorden: besluitvorming, communicatie, media, democratie

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

6. Hoe werkt de verbeelding?

De verbeelding is een universeel gegeven: vrijwel iedereen is in staat om in gedachten een voorstelling te creëren van andere ruimtes waar hij of zij op dat moment zelf niet aanwezig is. Vanaf de vroege historie heeft de mens over deze gave beschikking gehad. Of de verbeelding ook een uniek *menselijk* gegeven is, valt te betwijfelen. Volgens sommige biologen zijn apen, honden, katten en mogelijk zelfs varkens ook tot verbeelding in staat. Toch kan wel voorzichtig worden aangenomen dat mensen – meer dan enig ander diersoort – een uitgewerkte verbeeldingswereld hebben die te pas en te onpas wordt geactiveerd. Maar ondanks dat de verbeelding een dergelijk fundamenteel en universeel gegeven is, weten we eigenlijk nog heel weinig over dit fenomeen. De Romantiek met denkers als Rousseau en kunstenaars als William Blake hebben de verbeelding geprezen als het zesde zintuig, dat aan de basis lag van het beste en mooiste dat de mensheid ooit heeft voortgebracht. Maar ondanks deze herwaardering heeft de verbeelding *binnen de wetenschap* nooit echt vaste grond onder de voeten gekregen. Hierdoor ontbreekt het nu grotendeels aan wetenschappelijke kennis over de vraag wat verbeelding precies is en hoe zij tot stand komt.

Kernwoorden: verbeelding

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Gezondheid, welzijn en demografische veranderingen

Conferentie: Science for Science

7. Hoe verbeteren en vergemakkelijken we de ontsluiting en toegang tot ons cultureel erfgoed?

Onze culturele identiteit en ons cultureel erfgoed zijn in beeld- en woordtaal gecodeerd. De hoeveelheid bronnen die digitaal tot onze beschikking staan is schier onafzienbaar. Het merendeel van het beeldmateriaal dat op internet beschikbaar is, kan echter alleen op basis van de schriftelijke 'tag' gevonden worden: de automatische analyse van beeld staat nog steeds in de kinderschoenen. Ook de automatische analyse van teksten is nog niet ver gevorderd: om te kunnen beschikken over hanteerbare, interpreteerbare en betekenisvolle informatie moeten informatiespecialisten samenwerken met experts met verstand van semiotiek, geschiedenis en cultuur. Daarnaast is het zo dat toegang tot ons cultureel erfgoed van essentieel belang geacht wordt voor de vorming van nieuwe generaties, en voor de bevordering van een culturele identiteit, op nationaal en transnationaal niveau. De data dienen dan ook toegankelijk gemaakt te worden voor verschillende doelgroepen in onze maatschappij.

Kernwoorden: erfgoed, internet

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Society

8. Welke normatieve fundering inzake vormen van taalgebruik kan worden geboden aan onderwijs van en training in taalvaardigheid en aan methoden en technieken voor de optimalisering van mondelinge en schriftelijke communicatie?

Taalgebruik is een activiteit die tegelijkertijd linguïstisch, cognitief en sociaal van aard is. Bij optimalisering van taalgebruik gelden derhalve niet alleen overwegingen die taalkundig of cognitief van aard zijn, maar tellen ook overwegingen die sociaal/ethisch van aard zijn. Criteria die betrekking hebben op efficiëntie en begrijpelijkheid van taalgebruik verdienen daarom aanvulling met normatieve criteria die verwijzen naar de aard van de interactie tussen participanten die bij het taalgebruik betrokken zijn. Hierbij moet gedacht worden aan overwegingen die te maken hebben met spreekrechten, epistemische verantwoordelijkheden en belangen. Ter nadere illustratie kan in dit verband gedacht worden aan de wijze waarop binnen de pragma-dialectische argumentatietheorie uitwerking is gegeven aan de notie probleemadequatheid. Naar analogie van het bovenstaande kan ook de vraag worden gesteld welke normatieve overwegingen, anders dan bijvoorbeeld begrijpelijkheid of overtuigingskracht, verbonden moeten worden aan werk inzake het ontwerpen en evalueren van teksten en gesprekken.

Kernwoorden: taalgebruik, normen

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Inclusieve en innovatieve samenleving

Conferentie: Science for Science

9. Welke factoren dragen bij aan een succesvolle eerste- en tweede-taalverwerving?

Taal is een unieke eigenschap van de mens. Taal heeft een complexe structuur die voor baby's die hun moedertaal verwerven toch meestal gemakkelijk te doorgronden is. Het verwerven van een

tweede taal, vooral op latere leeftijd, is minder vanzelfsprekend. De vraag is welke factoren bijdragen aan een succesvolle eerste en tweede taalverwerving, en welke factoren het verschil in succes tussen eerste taalverwerving en tweede taalverwerving kunnen verklaren. Het is van belang om ons inzicht hierin te vergroten omdat een succesvolle eerste of tweede taalverwerving direct invloed heeft op schoolsucces en daarmee op de loopbaan en algemeen welbevinden. De hersenstructuur speelt een belangrijke rol; Baby's bevinden zich in een 'sensitieve periode' voor taalontwikkeling. Hoe in deze periode de hersenen precies functioneren bij het verwerken van taalgegevens moet onderzocht worden, en worden vergeleken met het functioneren van de hersenen ná deze periode. Tevens verschillen de taalgegevens die de input vormen bij eerste en tweede taalverwerving. Deze verschillen moeten systematisch in kaart worden gebracht. De precieze invloed van variatie in het taalaanbod (idiolecten, dialecten) op verwerving moet ook nog onderzocht worden. Kennis over deze factoren en de interactie daartussen, levert inzichten op die helpen om zowel eerste- als tweede-taalverwerving succesvol te laten verlopen.

Kernwoorden: taalverwerving, tweedetaalverwerving

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Gezondheid, welzijn en demografische veranderingen

Conferentie: Science for Society

10. Hoe komt het dat mensen zo efficiënt met elkaar kunnen communiceren? En kunnen we dit ook aan computers leren, zodat mensen in de toekomst net zo efficiënt kunnen communiceren met computers als met menselijke gesprekspartners?

Mensen begrepen elkaar soms 'met een half woord'. Dankzij impliciete kennis, gevoeligheid voor context en non-verbale signalen anticiperen we meestal adequaat op de boodschap die een ander beoogt te geven – al zijn er ook bij mensen veel misverstanden. De omgang met computers vereist grotere precisie; 'een half woord' is onvoldoende; een ontbrekend haakje kan al fataal zijn. Door communicatie tussen mensen onderling en tussen mensen en computers te vergelijken, kan de rol van impliciete kennis en ambiguïteit in de taal worden bestudeerd, waardoor we menselijke communicatie beter kunnen begrijpen. Met beter begrip van de menselijke communicatie, kunnen we mogelijk de mens-machine interactie meer laten aansluiten bij menselijk gedrag. We hebben in Nederland veel expertise over communicatie, bij taalwetenschappers, psychologen en anderen. Ook mens-machine interactie, kunstmatige intelligentie en verwante onderwerpen worden op diverse plaatsen bestudeerd, door communicatiewetenschappers, ingenieurs, en anderen. Wat betreft de technologie is dit thema bij uitstek nu aan de orde, gezien de toenemende expliciete of verborgen aanwezigheid van computers in de leefwereld van mensen.

Kernwoorden: communicatie, automatisering, taalbeheersing

Sluit aan bij: Horizon 2020, SC6: Opkomende en industriële technologieën met name ICT, nanotechnologie, biotechnologie, geavanceerde fabricagetechnieken

Conferentie: Science for Society